

Постанова Верховної Ради України від 19.06.2012, № 4978-VI [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4978-vi>.

БІЛИК В. О.,
здобувач кафедри економічної безпеки
(НАВС)

УДК 342.951

КОМПЕТЕНЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ УКРАЇНИ

Досліджуються питання компетенції працівників підрозділів ДСБЕЗ у боротьбі з економічними правопорушеннями.

Ключові слова: компетенція, компетенція підрозділів ДСБЕЗ України, повноваження підрозділів ДСБЕЗ України, працівники підрозділів ДСБЕЗ, економічні правопорушення, діяльність підрозділів ДСБЕЗ України.

Исследуются вопросы компетенции сотрудников подразделений ГСБЭП в борьбе с экономическими правонарушениями.

Ключевые слова: компетенция, компетенция подразделений ГСБЭП Украины, полномочия подразделений ГСБЭП Украины, сотрудники подразделений ГСБЭП, экономические правонарушения, деятельность подразделений ГСБЭП Украины.

In the article questions the competence of the staff departments SSCEC against economic crimes.

Key words: competence, competency units of SSCEC of Ukraine, of authority of SSCEC divisions of Ukraine, staff of SSCEC divisions, economic crimes, the activity of SSCEC divisions of Ukraine.

Вступ. Роль правоохоронних органів у забезпеченні економічної безпеки держави була й залишається провідною. Особливо це характерно для кризових умов, у яких перебуває сучасне українське суспільство. Органи внутрішніх справ України спрямовують свої зусилля на захист життя, здоров'я, майна та інших передбачених законом прав громадян. Основною службою, яка протидіє економічній злочинності, є Державна служба боротьби з економічною злочинністю (далі – ДСБЕЗ). Проте у багатьох регіонах нашої держави рівень запобігання та викриття злочинів у сфері економіки, зокрема у кредитно-фінансовій, зовнішньоекономічній, господарській, торгово-комерційній, на ринку енергоресурсів залишається недостатнім. Водночас роль підрозділів ДСБЕЗ України та їх місце в механізмі забезпечення реалізації економічної безпеки та боротьби з економічними правопорушеннями визначається обсягом, змістом їх компетенції та відповідальності. Нині, особливо в умовах нових змін до законодавства, дослідження зазначеного питання набуває особливої актуальності.

Питанням адміністративного права і процесу, управління в ОВС, у тому числі проблематиці удосконалення статусу ОВС України, зокрема їх компетенції, присвячувалися наукові праці таких видатних українських науковців, як К. В. Антонов, П. В. Берназ, М. С. Головань, О. Ю. Горбунова, С. Д. Гусарев, Ю. Ф. Кравченко, В. М. Плішкін, Г. П'ятакова, О. Є. Ткаченко, Ю. Ю. Хилько та ін. Незважаючи на значні наукові здобутки щодо компетенції правоохоронних органів, питання компетенції підрозділів ДСБЕЗ України ще недостатньо висвітлено.

Постановка завдання. Мета статті – аналіз компетенції працівників підрозділів ДСБЕЗ України в сучасних умовах, визначення окремих недоліків та розроблення шляхів їх усунення.

Результати дослідження. Компетенція та відповідальність – це невід'ємний стрижень правового статусу підрозділів ДСБЕЗ України, а також один з головних чинників, що впливають на ефективність їх діяльності. Слід погодитися з Б. Н. Габричидзе, який правильно зауважує, що дослідження питань компетенції необхідно тому, по-перше, що воно дає можливість розкрити зміст діяльності державного органу, його реальні функції та їхнє

призначення; по-друге, аналіз компетенції дає можливість вносити обґрунтовані рекомендації та пропозиції щодо удосконалення правового стану органу, зміни та доповнення чинного законодавства [1, с. 93].

Слід вказати на відсутність законодавчого визначення поняття «компетенція» взагалі та «компетенція підрозділів ДСБЕЗ України» зокрема, а також офіційного тлумачення його змісту, що, на думку О. Є. Ткаченко, ускладнює процес викриття, документування, розслідування й запобігання злочинам економічної спрямованості. Це негативно позначається на ефективності діяльності не тільки самої служби, але й МВС у цілому [0]. Отже, проблема компетенції, а також відповідальності підрозділів ДСБЕЗ України заслуговує на значну увагу з боку фахівців у цій галузі й на нині день дуже актуальна.

Оскільки питання компетенції підрозділів ДСБЕЗ України не отримали досі свого комплексного аналізу, їх дослідження можливо лише на основі загального поняття компетенції, виробленого юридичною наукою.

Поняття компетенція (лат. *competentia* – належність за правом) означає обізнаність та досвід індивідуума в певному питанні або колі питань і охоплює універсальні та вузько специфічні предметні сфери.

У тлумачному словнику С. І. Ожегова компетенція визначається як «коло питань, в яких хто-небудь добре обізнаний; коло чийось повноважень, прав» [3, с. 289]. Аналогічне тлумачення компетенції наведено в «Советском энциклопедическом словаре»: «Компетенція (від лат. *competentia* – добиваюсь, відповідаю, підхожу) – коло повноважень, наданих законом, статутом або іншим актом конкретному органу або посадовій особі; знання й досвід у певній галузі» [0, с. 613]. В іншій енциклопедичній літературі зазначається, що компетенція визначається як «коло повноважень якого-небудь органу, посадової особи; коло питань, у яких конкретна особа має знання, досвід» [5, с. 595]. У тлумачному словнику сучасної російської мови під компетенцією розуміють «коло питань, явищ, у яких дана особа авторитетна, має досвід, знання; коло повноважень, галузь належних для виконання ким-небудь питань, явищ» [6, с. 358].

У тлумачному словнику української мови термін «компетенція» трактується як «добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи» [7, с. 874].

У наведених тлумаченнях поняття «компетенція» загальним є їх змістова основа: знання, які повинна мати особа; коло питань, в яких особа має бути обізнана; досвід, необхідний для успішного виконання роботи відповідно до установлених прав, законів, статуту. Знання, коло питань, досвід подано як узагальнені поняття, що не стосуються конкретної особи, які не є її особистісною характеристикою. У наведених тлумаченнях явно відображено когнітивний (знання) і регулятивний (повноваження, закон, статут) аспекти даного поняття.

Поняття «компетенція» слід відрізнити від «компетентності». Так, М. С. Головань зазначає, що компетенція – це певна норма, досягнення якої може свідчити про можливість правильного виконання якого-небудь завдання, а компетентність – це оцінка досягнення (або недосягнення) цієї норми [8].

Українська дослідниця Г. П'ятакова зазначає, що поняття «компетенція» частіше визначають як коло питань, явищ, у яких хтось є авторитетом, володіє знаннями, досвідом, а також як особистісні можливості кого-небудь, його кваліфікація (знання, досвід), які дають можливість брати участь у розробці визначеного коло питань, або самому вирішувати їх завдяки сформованим умінням та навикам. На думку авторки, «компетентність» потрібно розглядати як семантично первинну категорію, а «компетенцію» – як відтворене від неї поняття, що визначає сферу застосування знань, умінь, навичок людини. Компетентність – це набута для особистого досвіду сукупність, система, «багаж» знань професіонала [9, с. 153].

Компетентність працівників підрозділів ДСБЕЗ України – це ширше поняття, що, на нашу думку, є сукупністю головних теоретичних, правових знань, практичних навичок, характеризує й визначає рівень професіоналізму особистості як здатність розв'язувати проблеми завдяки здобутих шляхом навчання та практичної діяльності знань, умінь, навичок, досвіду й цінностей. Реалії сьогодення та великий масив законодавчих актів у різних сферах діяльності підрозділів ДСБЕЗ України, які мають тенденцію до постійної зміни, вказують на те,

що компетентність працівників зазначених підрозділів має бути досить високою, а також потребує постійного навчання та самоосвіти.

Цікавою є думка Л. М. Розіна, який визначає компетенцію як показник знань з будь-чого, здатність правильно вирішувати певні питання [10, с. 158].

Необхідність визначення компетенції, а також її стабільність не означають постійного та неухильного застосування чіткої схеми адміністративно-правового регулювання діяльності підрозділів ДСБЕЗ України. Адже гнучкість механізму контролю, його здатність реагувати на змінні умови та нові завдання, особливо в умовах економічної кризи, – необхідна якість названих органів.

Варто зазначити: обґрунтованою є позиція про те, що компетенція органу включає в себе два елементи – права та обов'язки. Так, академік В. Б. Авер'янов зазначав, що до складу компетенційного блоку доцільно зарахувати права та обов'язки [11, с. 247]. Л. А. Григорян зазначає, що подібна позиція неточна, оскільки вона не враховує того, що повноваження без їх застосування під час вирішення певного кола питань діяльності органу держави, не можуть існувати [12, с. 88].

Розглядаючи поняття компетенції, Б. М. Лазарев визначає, що «... складові частини компетенції – це юридична можливість чи обов'язок (або і те, і друге разом) виконувати певного виду управлінську діяльність (тобто функцію) стосовно діяльності відповідного виду об'єктів управління» [13, с. 240].

Російський дослідник Ю. А. Тихомиров запевняє, що за останні роки у вирішенні компетенції органів державної виконавчої влади намітилося два підходи. Один із них трактує повноваження органів як владні, тобто кожний орган діє від імені держави, наділений владними повноваженнями, які здійснюються на основі закону, та видає обов'язкові для виконання правові акти [14, с. 212].

Для іншого підходу характерно визнання повноважень органів державної виконавчої влади як складового елементу їх компетенції, тобто встановлення компетенції – це нормативне закріплення прав і обов'язків цих органів [14, с. 216]. Наприклад, представниками цього підходу є О. Є. Лунев [15, с. 121], І. М. Ананов [16, с. 234]. Водночас В. М. Плішкін стверджує, що до складу компетенції належать права, обов'язки та відповідальність [17, с. 411]. А от Ю. Ю. Хилько запевняє про доцільність включення відповідальності до компетенційного блоку не як самостійного структурного елементу, а як одного із різновидів обов'язків (обов'язок нести відповідальність за наслідки виконання повноважень, тобто юрисдикційний обов'язок) [18, с. 11–33].

Кожен із наведених вище наукових поглядів має певні переваги. Але, на нашу думку, визначення юридичної відповідальності як юрисдикційного обов'язку дещо передчасно. Слід зауважити, що відносини у зазначеній сфері мають особливості, які дозволяють відокремити їх від інших відносин, що виникають у сфері позитивних зобов'язань. Адже саме про позитивні зобов'язання йдеться тоді, коли вказується на обов'язок як елемент чи складову частину компетенції.

Таким чином, поряд із терміном «компетенція підрозділів ДСБЕЗ України» використовується також термін «повноваження підрозділів ДСБЕЗ України».

Слід зазначити, що на сьогоднішній день, немає єдиного підходу до визначення сутності такої категорії, як «повноваження», тим паче «повноваження підрозділів управління ДСБЕЗ». Більшість учених, зокрема такі як: Д. М. Бахрах, І. Л. Бачило, Д. Д. Цабрія, розглядають повноваження з точки зору виконавчої влади як складовий елемент правового статусу [20, с. 56; 19, с. 126].

Деякі вчені розрізняють етимологічно поняття «компетенція» й «повноваження», вважаючи, що компетенція – це ширше поняття, оскільки, крім прав та обов'язків, до її структури входить і предмет відання, тобто та сфера життя, в якій конкретний орган юридично компетентний [21, с. 175]. Підтримуючи дану точку зору, необхідно розглянути суть понять «права та обов'язки», «предмет відання» стосовно діяльності підрозділів ДСБЕЗ України.

Вказані поняття – це взаємопов'язані категорії, але кожна з них характеризує органи зі свого боку. Права та обов'язки підрозділів ДСБЕЗ України проявляються як допустимі межі впливу на предмет відання. Проте права зазначених підрозділів мають одночасно характер

обов'язків, на відміну від прав та обов'язків громадян, що обумовлено тим, що держава, здійснюючи регулювання суспільства, діє через свої органи, зокрема й підрозділи ДСБЕЗ України, покладаючи на них певні обов'язки, для виконання яких державні органи й наділяються відповідними правами. Це означає, що правомочності підрозділів ДСБЕЗ України не становлять якихось привілеїв, а виникають у зв'язку з необхідністю виконувати обов'язки, покладені на ці органи державою.

Оскільки працівник підрозділів ДСБЕЗ України, на відміну від фізичних та юридичних осіб, не може ухилитися від використання своїх прав, він повинен їх реалізовувати за відповідних обставин. Це, однак, не означає відсутності правомірної альтернативи реалізації належних йому прав.

Під предметом відання прийнято розуміти коло суспільних відносин, у яких діють працівники підрозділів ДСБЕЗ України, а саме: суспільні відносини в сфері боротьби з економічними правопорушеннями.

Таким чином, компетенція підрозділів ДСБЕЗ України є однією з основних передумов реалізації її ролі у сфері боротьби з економічними правопорушеннями, а будь-яке з повноважень її підрозділів тією чи іншою мірою торкається забезпечення даного права. На наш погляд, домінуючим елементом у структурі компетенції підрозділів ДСБЕЗ України є повноваження. Й тому логічно розглядати компетенцію підрозділів ДСБЕЗ України саме через їх повноваження.

Так, розглядаючи компетенцією підрозділів ДСБЕЗ України, О. Є. Ткаченко вказує на чітко встановлене державними органами у певних нормативно-правових актах коло повноважень щодо викриття та запобігання злочинам економічної спрямованості, а також забезпечення прав і свобод громадян України [0].

Проведений аналіз дозволяє сформулювати таке визначення *компетенції підрозділів ДСБЕЗ України, як сукупності юридично встановлених повноважень (прав і обов'язків) у забезпеченні економічної безпеки України, яку становлять владні права – права на активні дії, які є юридично значущими, завдяки яким названі підрозділи спроможні своїми односторонніми діями (актами) створювати, змінювати або припиняти конкретні правовідносини*. Система повноважень являє собою компетенцію підрозділів ДСБЕЗ України, яка й визначає її роль та місце у системі органів виконавчої влади, кожному виду якого властиві певний обсяг компетенції та відповідні форми й напрями її реалізації, яка закріплюється в нормативно-правових актах певного виду, що характеризуються як компетенційні нормативно-правові акти.

Так, п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України передбачено, що організація та діяльність органів дізнання і слідства, отже й підрозділів ДСБЕЗ України, визначається виключно законами України [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 р. працівники підрозділів ДСБЕЗ України мають право: вимагати від громадян і службових осіб припинення правопорушень; складати протоколи про адміністративні правопорушення, у випадках, передбачених КУпАП, накладати адміністративні стягнення або передавати матеріали про адміністративні правопорушення на розгляд інших державних органів; здійснювати на підставах і в порядку, встановлених законом, гласні та негласні оперативні-розшукові заходи, фото-, кіно-, відеозйомку і звукозапис, прослухування телефонних розмов з метою розкриття злочинів; перебувати на території і в приміщеннях підприємств, установ та організацій з повідомленням про це адміністрації для забезпечення безпеки громадян, громадської безпеки, запобігання злочину, виявлення й затримання осіб, які його вчинили; проводити з участю адміністрації підприємств, установ і організацій огляд виробничих, складських та інших службових приміщень і територій з метою перевірки охорони державного й колективного майна, дотримання правил продажу товарів і надання послуг населенню; вимагати від матеріально відповідальних і службових осіб підприємств, установ і організацій відомості та пояснення за фактами порушення законодавства, проведення документальних і натуральних перевірок, інвентаризацій, ревізій виробничої та фінансово-господарської діяльності; витребувати і за необхідності вилучати документи, зразки сировини й продукції, опечатувати каси, приміщення й місця зберігання документів, грошей, товарно-матеріальних цінностей та ін.

Як випливає з п. 4.2 Наказу МВС України «Про організацію діяльності підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України» від 03 вересня 2012 р. № 769, працівники підрозділів ДСБЕЗ України мають право: викликати громадян і службових осіб у зв'язку з матеріалами, що перебувають у їх провадженні; вимагати від керівників підприємств, установ і організацій пояснення за фактами порушення законодавства, перевірка додержання якого зарахована до компетенції ДСБЕЗ; входити безперешкодно у будь-який час доби на територію і в приміщення підприємств, установ організацій, в тому числі митниці, та оглядати їх з метою припинення злочинів, переслідування осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, під час стихійного лиха та інших надзвичайних обставин; перебувати на земельних ділянках, в жилих та інших приміщеннях громадян за їхньою згодою, а також на території і в приміщеннях підприємств, установ та організацій з повідомленням про це адміністрації для забезпечення безпеки громадян, громадської безпеки, запобігання злочину, виявлення й затримання осіб, які його вчинили; отримувати безперешкодно й безплатно від підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та об'єднань громадян на письмовий запит відомості (в тому числі й ті, що становлять комерційну та банківську таємницю), необхідні у справах про злочини, що перебувають у провадженні міліції; порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь у їх проведенні; за рішенням суду в присутності понятих та керівників підприємств, установ, організацій, фізичних осіб, щодо яких проводиться перевірка, витребувати й вилучати оригінали документів, що свідчать про правопорушення, зразки сировини та продукції, а до ухвалення такого рішення суду – в присутності понятих та керівників підприємств, установ, організацій, фізичних осіб, щодо яких проводиться перевірка, вивчати документи, що свідчать про правопорушення, за рахунок відповідного органу міліції робити з них копії із залишенням особам, щодо яких проводиться перевірка, опису документів, з яких виготовлено копії, опечатувати каси, склади та архіви на термін не більше 24 годин з моменту такого опечатування, зазначеного в протоколі; вилучати у громадян і службових осіб предмети й речі, заборонені або обмежені в обороті, а також документи з ознаками підробки, знищувати ці предмети, речі та документи або передавати їх за призначенням у встановленому порядку; відвідувати жилі та інші приміщення за згодою їхніх власників або мешканців для з'ясування обставин злочину, що готується, а також збирати відомості про діяльність осіб, щодо яких провадиться перевірка; використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб – житло, інші приміщення, транспортні засоби й майно, які їм належать; проводити контрольовану поставку, контрольовану та оперативну закупку товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь; брати участь у розкритті кримінальних правопорушень у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством; за дорученням слідчого органу досудового розслідування, прокурора проводити або брати участь у проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні та виконувати ухвали слідчого судді, суду про привід учасників кримінального провадження у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України.

Таким чином, згідно з вищезазначеними нормам за письмовим запитом, працівники підрозділів ДСБЕЗ України мають право отримувати відомості у справах про правопорушення, що перебувають у їхньому провадженні, а також проводити обшуки й вилучення за дорученням слідчих органів відповідно до кримінально-процесуального законодавства України.

Висновки. Отже, відповідно до чинного законодавства на працівників підрозділів ДСБЕЗ України як на структурний підрозділ міліції покладаються обов'язки щодо об'єктивного, всебічного і своєчасного проведення перевірок відомостей, викладених у заявах та повідомленнях про правопорушення, де наводяться дані про порушення законодавства, що регулює фінансову, господарську та іншу підприємницьку діяльність.

Список використаних джерел:

1. Габричидзе Б. Н. Городские советы депутатов трудящихся / Габричидзе Б. Н. – М., 1968. – 214 с.
2. Ткаченко О. Є. Питання щодо компетенції Державної служби боротьби з економічними злочинами та суб'єктів її реалізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlduvs/2009_4/09_4_2_7.pdf.
3. Ожегов С. И. Словарь русского языка : ок. 57 000 слов / Ожегов С. И. ; под ред. докт. филолог. наук, проф. Н. Ю. Шведовой. – [16-е изд., исправ]. – М. : Рус. яз., 1984. – 797 с.
4. Советский энциклопедический словарь / [И. В. Абашидзе, П. А. Азимов, А. П. Александров и др.] ; гл. ред. А. М. Прохоров. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 1632 с.
5. Новейший энциклопедический словарь. – М. : АСТ ; Астрель; ООО «Транзиткнига», 2004. – 1424 с.
6. Ушаков Д. Н. Толковый словарь современного русского языка / Д. Н. Ушаков. – Альта-Принт, 2005. – 1216 с.
7. Новий словник Української мови: [у трьох томах] / [укладачі В. Яременко, О. Сліпушко]. – К. : Аконіт, 2008. – Т. 3. – 862 с.
8. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lib.uabs.edu.ua/library/Article/Holovan_3.pdf
9. П'ятакова Г. Формування професійної компетентності магістра-філолога в умовах освітніх змін / Г. П'ятакова // Вісник Львівського університету : Серія педаг. – 2009. – Вип. 25. – Ч. 3. – С. 151–160.
10. Розин Л. М. Вопросы теории актов советского государственного управления и практика ОВД / Розин Л. М. – М. : Академия МВД СССР, 1975. – 138 с.
11. Виконавча влада і адміністративне право ; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2002. – 668 с.
12. Григорян Л. А. Советы – органы власти и народного самоуправления / Григорян Л. А. – М., 1965. – 236 с.
13. Георгінов М. І. Управління державної служби боротьби з економічною злочинністю [Електронний ресурс] / М. І. Георгінов. – Режим доступу : <http://odessa.umvd.gov.ua/struktura/novoe/UDSBEZ.HTM>
14. Тихомиров Ю. А. Публичное право : [учебник] / Тихомиров Ю. А. – М., 1995. – 496 с.
15. Лунев А. Е. Теоретические проблемы государственного управления / Лунев А. Е. – М. : Наука, 1974. – 246 с.
16. Ананов И. Н. Министерства в СССР / Ананов И. Н. – М., 1960. – 287 с.
17. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / Плішкін В. М. ; за ред. Ю. Ф. Кравченка. – К. : НАВСУ, 1999. – 702 с.
18. Хилько Ю. Ю. Контрольно-наглядова діяльність міліції громадської безпеки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ю. Ю. Хилько. – Х., 2006. – 203 с.
19. Цабрия Д. Д. Статус органа управления / Д. Д. Цабрия // Сов. государство и право. – 1978. – № 2. – С. 126–131.
20. Бачило И. Л. Функции органов управления (правовые проблемы оформления и реализации) / Бачило И. Л. – М. : Юрид. лит., 1976. – 200 с.
21. Муніципальне право України : підручник ; за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. – К. : Юринком Інтер, 2001. – 352 с.

